

bağbahçe

ÇEVRE BAHÇE ÇİÇEK DERGİSİ SAYI: 58 MART-NİSAN 2015 FİYATI: 5 TL

Ali Nihat Gökyiğit
90 Yaşında!..

NGBB'de Yenilikler

Prof. Dr. Asuman Baytop'u
kaybettik!..

KIŞ GÜZELİ
Bahardalı (*Chaenomeles japonica*)

NGBB'nin Mantarları

İlkbaharda
Ağaçlar ve Çalılar

NGBB Limonluğu
Yenilendi

Mango (*Mangifera indica* L.)

Ölmezçiçek (*Helichrysum* Mill.)

Ağaç eğrelti (*Balanium antarcticum*)

Beth Chatto Bahçesi

İlkbaharda Bahçe Bakımı

Ölmezçiçek

(*Helichrysum* Mill.)

Kırmızı guddeme (*Helichrysum sanguineum*)

Bilimsel adı olan, “*Helichrysum*”; Yunanca, “helios” (güneş) ve “kryos” (altın) kelimelerinden türetilmiştir. Çiçeklerinin, “izosalipurpozit” adlı bir çalkon (bir nevi flavonoit) nedeniyle, altın sarısı renginde olduğu belirtilir. İpekböcekleri, dut yaprağının yanısıra ölmezçiçeği bitkisinin çiçekleriyle beslendiğinde, elde edilen ipeğin rengi sarıya döner. Bu malzeme, Sardunya’da yerel kumaşların üretiminde kullanılmaktadır.

Ölmezçiçek (*Helichrysum* Mill.), Papatyagiller (*Asteraceae*) familyasından, çiçekleri kurutulduğunda bile rengini ve kokusunu kaybetmeyen otsu bitkilerin dahil olduğu bir cinstir. Dünyada 500’ü aşkın türü tanımlanmıştır. Gen merkezleri olarak, Akdeniz havzası ve Güney Afrika ile Avustralya belirtilmiştir. Türkiye florasında, 20 tür ve 26 takson ile temsil edilir.

Balkaymak (*Helichrysum italicum* [Roth.] Don.), 30-70 cm boyunda, haziran-temmuz aylarında çiçeklenen, kurakçıl çalimsı bir bitkidir.

MÖ 3. yüzyılda yaşamış olan Theophrastus, “*Historia Plantarum*” adlı eserinde, ölmezçiçek bitkisini halusinyasyon yapan türler arasında kaydeder ve ölmezçiçekle karıştırılmış balın, yara ve yanıkları tedavi ettiğini belirtir.

MS 1. yüzyılda yaşamış olan Yaşlı Plinius, bitkinin keskin kokusundan ve giysileri güveden koruduğundan bahseder. Aynı yüzyılda yaşamış olan Dioskorides, ölmezçiçek ile hazırlanan tıbbi şa-

rabın, eklem rahatsızlıkları ve siyatiğe iyi geldiğinden söz etmiştir.

Afrika’da yetişen ölmezçiçek türlerinin de psikotropik kullanımı vardır. Esrar dışında ilk defa, Afrika ölmezçiçeği (*Helichrysum umbraculigerum* Less.)’nden, non-psikotropik bir kannabinoit olan ‘kannabigerol’ (CBG) izole edilmiştir.

16. yüzyılda yaşamış İtalyan Botanikçi Castore Durante, balkaymak çiçeklerinden hazırlanan tıbbi şarabın, karaciğer rahatsızlıklarını iyileştirdiğinden ve bitkinin dekoksyonunun nezle için yararlı olduğundan bahseder.

Kırmızı guddeme (*Helichrysum sanguineum*)

Fotoğraf: Salih Sercan Kanoğlu

Ölmezçiçek (*Helichrysum arenarium*)

Fotoğraf: Mecit Vural

İtalya'da bitki çayı olarak, safra söktürücü (kolagog) özelliğinden dolayı kullanılır. Ayrıca zeytinyağında bekletildiğinde, güneş ve ateş yanıklarının tedavisinde ve yara iyileştirici olarak kullanılmaktadır. Veterinerlikte, eşeklerin öksürüğünü ve eşeklerle atların eklem hastalıklarını iyileştirdiği gözlemlenmiştir.

Ölmezçiçek bitkisinin çiçekleri, köri benzeri kokusundan dolayı, Avrupa mutfağında çeşni olarak yer alır. Balkaymak, soğan (*Allium* sp.), biberiye (*Rosmarinus* sp.), rezene (*Foeniculum vulgare* Mill.), kaya kekiği (*Thymus vulgaris* L.) ve kedi nanesi (*Nepeta cataria* L.) ile oluşturulan karışım, 'akdeniz körisi' adıyla bilinir. Balkaymağın bira, alkollü içki ve likörlerin aromatize edilmesinde kullanıldığı bilinmektedir. Balkaymağın, Balkanlar'da, Sardunya ve Korsika adalarında tarımı yapılmaktadır.

Akdeniz bölgesinde yetişen muhtelif türlerinden elde edilen uçucu yağlar, birara Avrupa'da tütünün aromatize edilmesinde kullanılmıştı. Günümüzde uçucu yağ, eczacılıkta ve aromaterapide kullanılırken, parfümeride abso-

lüsü tercih edilmektedir. Taze ölmezçiçek bitkisinden elde edilen uçucu yağda, verim çok düşüktür (% 0,1). Bu nedenle, ölmezçiçek uçucu yağı oldukça pahalıdır (yaklaşık 2000 Euro/kg).

İtalya'nın Tiren bölgesinde yetişen balkaymağın, uçucu yağının bileşiminde; % 25-45 oranında neril esterler (asetat, izobutirat, izovalerat), % 10-20 oranında seskiterpenler (kurkumen, bisabolan gibi bisabolan türevleri ile rozifo-

liol gibi ödesman alkoller ve italsenler) bulunmuştur.

Balkanlarda ve Türkiye'de yetişen ölmezçiçek türlerinin uçucu yağında, ana bileşikler genellikle pinenlerdir.

Fransa'da yetişen bir kültür formunun uçucu yağında, yüksek miktarda kurkumen (% 20) bulunmuştur. Bazı ölmezçiçek türlerinin uçucu yağlarında, bol miktarda diketonlar (italidionlar) da bulunmuştur. Bunlar muhtemelen, bitki-

Ölmezçiçek (*Helichrysum arenarium*)

Fotoğraf: Mecit Vural

Ölmezçiçek (*Helichrysum arenarium*)

Fotoğraf: Mecit Vural

de bulunan uçucu olmayan pironların ısı parçalanma ürünleridir.

Balkaymağın uçucu olmayan bileşikleri, açılfloroglusinol ve piron sınıfı ketidlerdir. Bu bileşikler monomer (mikropiron), simetrik dimerler (helipiron) ve karışık dimerler (arzanol) halinde bulunur. Arzanol'ün yangılara karşı etkili (antienflamatuar) olduğu bilinmektedir. Bunu yangı yapan sitokinleri (TNF-a, IL-1b, IL-6) bastırarak ve antienflamatuar enzimlerin (COX2 ve mPG2S) salımını artırarak sağlamaktadır. Arzanol'ün, MRSA (Metisilin'e dirençli *Staphylococcus aureus*) dahil güçlü antibakteriyal ve antioksidan etkileri de gösterilmiştir.

Ölmezçiçek uçucu yağı, özellikle kanayan yaraların tedavisinde etkili bulunmuştur. Cilt üzerindeki diğer kullanımlarında, bir sabit

yağda seyreltilerek tatbik edilir. Lavanta ve çayağacı yağı ile birlikte karışım halinde, kemoterapötik ilaç kullanımının yan etkisi olan el-ayak sendromu (palmar plantar erythrodysesthesia) adlı cilt rahatsızlığını iyileştirmekte işe yarar. Ayrıca aynı karışım, yine kemoterapiden kaynaklanan aknenin ve 5-florourasil ile irinotekanın sebep olduğu, yüz cildinde tozumsu pullanmanın ("facepowder" desquamation) tedavisinde kullanılır.

Yaşlanmayı önleyici etkisinden dolayı, kozmetik ürünlerde kullanımı klinik olarak ispatlanmamıştır. Ölmezçiçek dekoksiyonunun sedef (psöriasis) hastalığında etkili olduğu bir çalışmada gösterilmiştir. Rusya'da ölmezçiçek (*Helichrysum arenarium* [L.] Moench.) ile hazırlanan bir ekstre,

radyasyon yaralarının tedavisinde kullanılmaktadır. Balkaymak ekstraktleri, İtalya'da basur (hemoroid) ve varis tedavisi için satılmaktadır.

Avrupa'da balkaymak yanında kudama (*Helichrysum stoechas* [L.] Moench.) ve ölmezçiçek (*Helichrysum arenarium* [L.] Moench.) türleri kullanılırken, Türkiye'de kudama, ölmezçiçek (*Helichrysum arenarium*), mantuvar (*Helichrysum plicatum* DC.), hencecalık (*Helichrysum graveolens* [Bieb.] Sweet), sarısolmaz (*Helichrysum orientalis* [L.] DC.), kırmızı guddeme (*Helichrysum sanguineum* [L.] Kostel.) türlerinin çiçekleri halk arasında kullanılmaktadır.

Balkaymak, ülkemizin Batı Anadolu bölgesinde yetişmesine rağmen, kullanımına dair bilgi bulunmamaktadır.

Ülkemizde, ölmezçiçek bitkisinin çiçeklerinden çay halinde, idrar-safra sökücü ve kum dökücü olarak yararlanılmaktadır. Kuzey Anadolu dağlarında yetişen kedi ayağı (*Antennaria dioica* [L.] Gaertn.) türü de benzer şekilde kullanılmaktadır.

K. Hüsnü Can Başer

Prof. Dr. Anadolu Üniv. Eczacılık Fak.

Bu yazıda belirtilen ifadeler, sadece bilgilendirme amaçlıdır; tavsiye niteliği taşımaz. Hastalıkta tedavinin, mutlaka doktor kontrolünde yapılması gerektiği unutulmamalıdır.

Kırmızı guddeme (*Helichrysum sanguineum*)

Fotoğraf: Salih Sercan Kanoğlu